

ואילו דעת בעל העיטור והרא"ש היא שאין מחלוקת בין שני התלמודים, ובעלה חייב במזונותיה כל עוד לא פרע כתובתה, אלא שאמרו כאן חידוש, שאפילו מגורשת ואינה מגורשת מציאתה לעצמה, אבל מגורשת ודאי — פשיטא שמציאתה לעצמה, שאין טעם שיוכחו חכמים במציאתה, ואעפ"י שחייב במזונותיה.

וע"ע בחדושי הר צבי ובמצוין בגליוני הש"ס.

'מגורשת ואינה מגורשת בעלה חייב במזונותיה' — ודוקא הבעל, אבל אם מת, הואיל שהיא ספק-מגורשת אינה ניוזנת מנכסי יתומים, כי רק אלמנה ניוזנית מנכסיהם, מתנאי כתובה, כל ימי שבתה בביתו באלמנותה (עפ"י רי"ף כתובות; הרא"ה — מובא בר"ן).

— מגורשת ואינה מגורשת, אפילו אם נתן לה כתובה — חייב במזונותיה, שהרי אגודה בגללו (עפ"י ט"ז צג סק"ב. וכן מבואר בר"ן כאן).

— התובעת גירושין מבעלה כדין, כגון שהוא מורד מתשמיש, אעפ"י שאינה דרה עמו ומסתבר שאינה משועבדת לו למעשה ידיה, אעפ"י כמאחר שמעוכבת מחמתו מלהנשא לאחרים, יש לחייבו במזונותיה (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"א קלז).

— יש מי שכתב: דוקא בספק גירושין חייב במזונותיה, אבל ספק קדושין, אעפ"י שאינה יכולה להינשא מחמתו, פטור ממזונות, שזהו ספק בעיקר החיוב, שלא כספק-גירושין שיש ודאי חיוב וספק פטור (עפ"י זכר יצחק יב ד"ה הן אמנם).

דף יג

סיכומי סוגיות

— 'מצא שטרי חוב...' —

כל שטר חוב, יש לדון בו על כשרותו ופסלותו משום שלשה חששות: חשש זיוף — ועל כך הצריכו קיום שטרות; שמא כתב ללוות ולא לזה (או לזה מאוחר יותר); שמא לזה ופרע — כנגד שני חששות אלו עומדת הטענה 'שטרך בידי מאי בעי' ומסלקתם. (ישנם חששות נוספים העלולים להיות בשטר, כגון עדים פסולים, שטרי אמנה ופיסוסים, ואינם נידונים כאן).

במה דברים אמורים, בשטר הנתון בידי המלוה, ואולם שטר הנמצא מושלך, הורעה כשרותו כי אילו היה כשר ותקף, יש להניח שהיו נוהרים בו יותר, ועתה שנפל — יש לבוא ולדון בו מצד כל אחד מהחששות הנזכרים.

[מובא בשם הגרי"ז זצ"ל, בבאור שיטת הרמב"ם, שכל אותן ריעותות הקיימות בשטר שאבד, אינם אלא בבואנו לדון מצד הלכות 'השבת אבידה' — האם להשיב את השטר למלוה או לא, אבל מצד דיני שטרות והלכות 'טוען ונטען' — אין הנפילה יוצרת ריעותא בכחו של המלוה. וזהו טעמו של הרמב"ם שפסק שאם בדיעבד החזירוהו למלוה — גובה בו].

גם כאשר החייב (=הלוה) מודה בתקפותו של השטר, יש לחוש לגביית קרקעות שנמכרו או ניתנו על ידי הלווה, שלא כדין. כמובן חשש זה אינו קיים אלא בשטר שיש בו אחריות, או אף כשאין כתובה בו אחריות לדעת חכמים [שהלכה כמותם] האומרים 'אחריות טעות סופר'.

כאשר החייב אינו מודה בחיובו וטוען 'מזויף' — היות ויש לחוש לכשרות השטר, זה המוצאו אסור לו להחזירו למלוה. [ואולם ישנה דעה אחת האומרת שאם אין בשטר אחריות, אין בו כח גביה מכל וכל, וא"כ אין חשש אם מחזירו למלוה לצור על פי צלוחיתו. וכן מפרשים שמואל ור' אלעזר את דברי ר' מאיר במשנה].

וגם אם יקיימו את השטר — כבר הורעה חזקתו, ומועילה טענת 'מזויף' של הלוה למנוע את החזרת השטר למלוה. (רש"י ותוס' כתבו שחוששים שמא העדים טועים. ושאר ראשונים תמרו על כך ופרשו טעמים אחרים. וע"ע דוגמא לכי"ב, אי קבלת עדות מפני סברא חיצונית, במש"כ בסוטה ו). ואולם צידדו בתוס' שהמלוה עצמו יוכל לגבות המלוה לאחר קיום השטר, שהרי הוא שיודע לפי טענתו על זיופו, יוכל לחפש ולמצוא ראיות להוכיח צדקת דבריו. אבל מלקוחות או מיתומים, או שלא בפניו — אי אפשר לגבות. ואם טוען 'פרוע' — נחלקו החכמים האם חוששין לפרעון בשטר שנמצא (כן דעת אב"י ועוד. ונחלקו בדבר חכמים ורבי יוסי — לעיל ז, ע"ש), או אין חוששים, כי כל הפורע דואג לקריעת השטר. כן דעת שמואל. [ולזיוף אין חוששים כלל, אף לא כלפי לקוחות ויתומים — כל שהלווה עצמו אין טוען כן. ואולם אם השטר אינו מקויים — באנו למחלוקת התנאים במודה בשטר שכתבו וטוען פרוע, האם צריך לקיימו. ומכל מקום אפשר להחזיר השטר למלוה לדעת שמואל, דמה נפשך, אם לא יקיים השטר — לא יוכל לגבות בו, ואם יקיימו — הרי גובה בו כדין].

היה התאריך הכתוב בשטר תאריך מציאתו — ישנה דעה הסוברת שאין לחוש לפרעון (ע' להלן יז). להלכה, כתב הר"ף ועוד פוסקים: חוששים לפרעון. ואם טוען הלווה 'כתבתי ללוות ועדיין לא לויתי, וממני נפל השטר' — טענתו מתקבלת ואין להחזיר למלוה, כאמור. מלבד בשטרי הקנאה שכתוב בהם קנין, שבין אם ילוה בין אם לאו — משתעבד (וכדברי שמואל). וכן אם כתוב בו 'הנפק' אין לחוש לטענה זו. (כמבואר לעיל ז: ולהלן טז-יז).

כאשר החייב מודה שהשטר כשר ואינו פרוע — החשש היחיד הוא כלפי הלקוחות. ועל כן, כל שאין בשטר כח גביה ממשועבדים, כגון שאין בו אחריות — לדעת הסוברים אחריות לאו טעות סופר, [או אם כתוב בו במפורש 'ללא אחריות נכסים'] — יחזיר למלוה.

[ומכאן הוכיחו התוס' (ביבמות צט. ד"ה כתב) ששטר ללא אחריות אין גובין בו אף ממקבלי מתנה. כי אם גובים, הלא יש לחוש לקנוניא שגיבה ממקבלי מתנה שלא כדין].

ואם יכול לגבות מלקוחות — לא יחזיר, מלבד לפי השיטות שאין חוששין לפרעון ולקנוניא, בצירוף השיטה ש'עדי בחתומיו זכין לו' — כלומר תוקפו של השטר לגבות ממשועבדים, חל עם חתימות העדים, גם לפני ההלוואה בפועל (וכן סובר רבי אלעזר, ולכן אמר שכשהלוה מודה — דברי הכל יחזיר למלוה. ואילו ר' יוחנן חולק, וכן מפורש בברייתא). אך גם לפי השיטות שאין אומרים 'עדי בחתומיו...', אם יש בשטר הקנאה — מחזיר למלוה (לפי הדעה שאין חוששין לפרעון). וכך סובר רב אסי.

להלכה פסק הר"ף ושאר פוסקים, שחוששים לקנוניא. (ובריטב"א הביא שיש תמהים על הר"ף למה פסק לחוש לקנוניא, הלא קיימא לן כרב אסי).

באורי פשט ועיונים

'בשטרי הקנאה' — פרשו כמה ראשונים (רמב"ן ר"ן ועוד. וכן מובא בשו"ת הריב"ש, קסא) שלא כתוב בפירוש באותם השטרות שהוא משעבד נכסיו 'בין ילוה בין לא ילוה' [כפי שניתן היה להבין ממשמעות דברי רש"י], שאם כן אין אלו שטרי הלואה אלא שטרי חיוב, ואין כאן מלוה ולוה. אלא הם שטרי הלואה שיש בהם קנין. (ופרשו כן בדעת רש"י. ואולם ברא"ש נראה שנקט דברי רש"י כפשוטם, ע"ש). וטעמו של רב אסי שאינו גובה אלא משעת ההלואה בשאר שטרות — כי סובר שאין יוצא קול עד שימסור לו השטר ביד המלוה, הלכך אין יכולים להיזהר מלקנות נכסיו אלא מאותה שעה. אי נמי, אף על פי שצוה הלווה לכתוב השטר, אין דעתו שיחול שיעבוד עד שיבואו המעות לידו (ערא"ש).

'עדי בחתומיו זכין לו' — תקנת חכמים היא שחתמת העדים הריהי כמעשה קנין לקניית השעבוד שבשטר (עפ"י תוס' כ. ד"ה שובר; ריטב"א יט ד"ה הניחא).

'הני מילי היכא דקא מטו לידיה, אבל היכא דלא מטו לידיה — לא אמרינן' — כתב הרא"ש (בסי' מט), משמע מדברי הרי"ף שזה שהצרכנו כאן שהשטר יבוא לידו לבסוף, זהו דוקא כשמקבל השטר צריך לזכות בדבר שאינו בידו, כמו שטר הלואה שזוכה המלוה בשעבוד נכסי הלואה ע"י השטר, אבל כשזוכה בדבר שהוא כבר תחת ידו — זכה מעת החתימה, אפילו לא יבא השטר לידו לעולם. (וע"ע בסמ"ע — חו"מ לט, לט).

[בספר זכר יצחק (ח"ב ג) באר זאת, שענין 'עדי בחתומיו זכין לו' (לדעת הרא"ש), הוא שכל שכותב שטר לחבירו ומחתים עליו עדים, זהו בעצמו מעשה קנין שטר, ואין צורך בנתינה למעשה הקנין, כי רק בגט הצריכה תורה 'נתינה'. וההגעה לידו הינה תנאי בעלמא שתהא בידו היכולת לחזור בו כל עוד לא יגיע השטר אליו.

חידוש שם אף לענין גט, שגם החתימה מהוה חלק ממעשה הגירושין, וכעין זה יש בחדושי הגרש"ק (גטין ב). וע' בספר בית ישי (סה, א) לקיים דבריו בחד צד — בחלק השטר' שישנו בגט, ולא ב'גט' שבגט].

'היינו טעמא, דחייש לפרעון ולקנוניא' — בספר קצות החשן (צט סק"ב) נקט בפשיטות שהודאת-בעל-דין במקום שחב לאחרים — אינו נאמן אף במקום שאין שייך חשש 'קנוניא', כי לא האמינה תורה את המודה אלא כלפי חובת עצמו ולא כלפי אחרים.

וכמה אחרונים חלקו על כך — התומים (מובא בקצות שם); בעל ה'נתיבות' (בספרו בית יעקב — כתובות יט, והוכיח מהריטב"א כאן. וכן הביאו ממשמעות הרמב"ם — מלוה ב,ו) — שכשאין חשש קנוניא, נאמן אף לחוב לאחרים, אם מטעם 'אנן סהדי' שאין אדם מרע לעצמו בשקר, או מטעם אחר. והקשו אחרונים על דעת קצוה"ח ממשמעות סוגיתנו, ממה ששאלו 'אילימא כשחייב מודה, כי יש בהן אחריות נכסים אמאי לא יחזיר, הא מודה' והוצרכו לטעם 'קנוניא' — משמע שללא טעם זה, היה נאמן בהודאתו אף על פי שחב בכך ללקוחות.

ובשיעורי הגר"ש רוזובסקי (גטין ב, סי' כא-כב) פרש שלא אמר הקצות אלא בדיני ממונות שצריך בהם דין 'עדות' והוכחה גמורה, אבל כאן הנידון כולו אינו אלא כלפי דין השבת אבדה — על החזרת השטר לבעליו [והביא בשם הגר"ז, שלכן פסק הרמב"ם שבדיעבד אם החזירו — גובה בו — לפי שאין ריעותא בשטר עצמו ובכחו של המלוה, אלא הוא דין על המוצא, שלא יחזיר משום 'איתרע

בנפילתו], והרי בדין 'השבת אבדה' אין צורך בעדים גמורים [וכמו שכתב הר"ן (בחולין צו) שעד אחד נאמן בהשבת אבדה], לפי שהמוצא אינו בעל-דבר על המציאה. ולכן רק כאן, לולא חשש קנוניא, די במידה המסויימת של בירור הנוצר על ידי הודאתו לחובתו, בכדי להחזיר השטר לבעליו. (וע"ע דברי מרדכי — כח).

'אומר היה רבי מאיר, שטר חוב שאין בו אחריות נכסים, אין גובה לא ממשעבדי ולא מבני חרי' — טעם הדבר כתבו בתוספות, כיון שמחל השעבוד מחל גם הקרן.

ואין הכוונה שמחל על החוב מכל וכל, שאין שום טעם לומר כן, אלא מחל על כחו של השטר, שהואיל ונכתב שלא כהלכתו, אין לו כלל כח של שטר, וכחספא בעלמא הוא, ונשאר החוב כמלוה על-פה. ועל כן אם החייב מודה — חייב לשלם ואין אומרים שמחל על החוב. (פרי יצחק ח"ב נג. והביא מהפני-יהושע שהבין דבריהם שמחל לגמרי, ועמד על טעמו של דבר. ועוד דנו האחרונים ז"ל [עש"ך סט; פנ"י; שו"ת רעק"א קעה] אם יכול לטעון טענת פרוע בשטר כזה).

וטעם אחר יש (וערמב"ן ושא"ר), שכשיש בו אחריות נכסים, דינו כשטר, ואע"פ שאין העדים מעידים בפיהם אלא מתוך הכתב, התורה הכשירה עדותן זו, דכתיב וכתוב בספר וחתום והעד עדים, אבל כל שאין בו אחריות, אינו עושה מעשה שטר, והרי זה כעדים שכתבו עדותם, והרי כתיב 'מפיהם' — ולא מפי כתבם.

ובאר בספר בית ישי (צא, הערה ו) על פי דברי האחרונים (נתיבות המשפט כח סק"ז; הגר"ח הלוי — עדות ג,ד) בדעת הרמב"ם, שכל מהותו של שטר ראייה אינו אלא מדרבנן, שלא כשטר קנין. וכשתקנו חכמים 'שטר ראייה' לא תקנו אלא כזה שיש בו כח גביה ממשועבדים, שאז הוא נידון כבחינת שטר-קנין, שהוא כ'אפסרא דארעא' של הקרקע המשועבדת הכתובה בו. ע"ש. (וכיו"ב בספר דברי מרדכי — לב, וע"ש עוד).

טעם נוסף: סובר רבי מאיר ששטר זה ודאי שקרי הוא, שאין אדם מאבד מעותיו בכדי (תור"פ. וע"ע בראשונים בשם הראב"ד).

*

'כיון דנפל — אתרע ליה וחיישינן דלמא אקרי וכתוב'

— 'בענין סברת 'כיון דנפל אתרע' — וכי במה יתרע חזקתו, והלא כל דבר שאדם אובד אם יש בו סימן הרי הוא בחזקתו הראשונה?

אך כיון שהשטר אין גופו נצרך לאדם, כי בשאר חפצים שאדם אובד יש לומר שהיא בהשגחה מהשי"ת שיאבד החפץ ממנו לזמן מה, אבל השטר אינו נצרך לו, ולמה אבד אותו? אכן בזה הראה השי"ת השגחתו הפרטית, שאין השטר הזה ברור. ולכן אתרע בנפל'. (מי השילוח מהרה"ק מאזביצא זצ"ל — ליקוטי הש"ס).

דף יד

'דינא הוא דאזיל ראובן ומשתעי דינא בהדיה ולא מצי א"ל לאו בעל דברים דידי את...' — הראשונים ז"ל פרשו בכמה אופנים מה חילוק יש מי ידון עמו, הלא כל מה שיוכל זה לטעון, אנו נטען בשביל הלוקח? וכתבו בפנים שונות; אם מפני שראובן פקח משמעון ובעל דברים, או שאמר